

Puhdas maantiede aikansa kuvastimessa

Olavi Granö

Tarton, Helsingin ja Turun yliopistojen professorina toiminut Johannes Gabriel Granö (1882-1956) kirjoitti 1920-luvulla suomalaisen maantieteellisen kirjallisuuden klassikoksi muodostuneen Puhtaan maantieteen, joka on viime vuosina tullut uudestaan ajankohtaiseksi. Aiemmin suomeksi ja saksaksi julkaistusta teoksesta on äskettäin ilmestynyt Yhdysvalloissa The Johns Hopkins University Pressin kustantama englanninkielinen käännös, *Pure Geography*.

Puhdas maantiede ilmestyi ensin saksaksi 1929 Suomen Maantieteellisen Seuran julkaisusarjassa *Acta Geographica* nimellä *Reine Geographie. Eine Methodologische Studie beleuchtet mit Beispielen aus Finnland und Estland*. Alkuperäinen suomalainen käsikirjoitus tuli julki seuraavana vuonna WSOY:n kustantamana nimellä *Puhdas maantiede*. Tutkimusesimerkeillä Suomesta ja Virossa valaistu metodologinen selvitys. Osia siitä oli ilmestynyt virokseksi jo 1920-luvun alussa Granön hoitaessa Tarton yliopiston professuuria. Puhdas maantiede täydentyi Helsingissä 1923–26 ja kypsyi lopulliseen muotoonsa Turussa, jonne Granö oli siirtynyt Helsingin yliopiston professorin virasta uutta maantieteen laitosta perustamaan.

Mainitut varhaiset vuosiluvut osoittavat, ettei itselläni ole ollut yhteyttä Puhtaan maantieteen syntyäikoihin. En ollut Tarton aikana vielä syntynytäkään ja isäni kuollessa 1956 olin juuri väitellyt aivan muusta aiheesta. Intoni tutustua tähän, epäilemättä merkittävään maantieteen kehitysvaiheeseen, alkoi paljon myöhemmin ja johtui ennen muuta kiinnostuksestani tieteenhistoriaan.

Englanninkielisen käännöksen tausta

Teoksen julkaiseminen alunperin saksaksi oli ymmärrettävää, koska saksa oli siihen aikaan maantieteen kielenä hallitseva. *Reine Geographie* muodostui verraten pian maailmalla tunnetuksi teokseksi, johon suhtautuminen vaihteli positiivisesta negatiiviseen. Maisema-alueisiin kohdistunut tutkimus, joka oli juuri silloin alkanut saksalaisena *Landschaft-tutkimuksena* ja jonka ensimmäisiin kehittäjiin Granö omalla tavallaan kuului, oli siihen aikaan nousemassa vallitsevaksi maantieteen doktriiniksi. Osoituksena teoksen merkityksestä saksankielisessä maailmassa on mm. se, että Hanno Beckin luettelossa vuodelta 1964 maantieteen historian tärkeimmistä tapahtumista ajalta 1859–1945 mainitaan Suomesta ainoastaan kaksi tapahtumaa, nimittäin maailman ensimmäisen kansalliskartaston (Suomen Kartaston) julkaiseminen 1899 ja *Reine Geographien* ilmestyminen 1929.

Pitkän hiljaiselon jälkeen on maisema taas uudestaan 1980-luvulta alkaen tullut joillakin tieteen aloilla keskeiseksi käsitteeksi ja nimenomaan visuaalista ympäristöä osoittavassa englanninkielisessä muodossa *landscape*. Tällöin sen sisällöstä, samoin kuin suomenkielen vastaavasta maisema-käsitteestä, puuttuu tiettyä aluetta (maakuntaa) osoittava merkitys. Sen sijaan alan varhaisempaan kehitykseen ratkaisevasti vaikuttaneella saksan kielen *Landschaft*-käsitteellä on sekä maisemaympäristöä että tiettyä aluetta osoittava kaksoismerkitys. Tästä perinteen erosta aiheutuu yhä sekaannusta käsitteiden maisema ja alue välillä. *Landscape*- tai maisema-käsitteen käyttö on nykyään yleistynyt yhtäältä luonnonmaantieteessä, ekologiassa ja kulttuurimaisemien tutkimuksessa sekä toisaalta kulttuurimaantieteessä ja eräillä kulttuurintutkimuksen aloilla merkityssuhteita osoittamassa. Molempien nykyisin verraten kaukana toisistaan olevien tutkimussuuntien piirissä on huomattu yhteisten juurien lähtevän osittain Puhtaasta maantieteestä, koska siinä lähtökohtana ja tutkimukseen sisältyvänä osana oli maisema ihmisen aistimana ympäristönä eikä suoraan alueena kuten merkitykseltään vähentyneessä saksalaisessa *Landschaft*-tutkimuksessa. Näin Puhtaassa maantieteessä on visuaalisen maiseman

ohella käsitelty kaikkia ympäristöaistimuksiamme sekä niiden keskinäisiä suhteita. Niinpä esimerkiksi ääniympäristö (äänimaisema) eli kuuluma (soundscape) saanee siinä ensimmäisen kerran oman käsittelynsä.

Englantilainen kielialue on kuitenkin joutunut tyytymään lyhyisiin selostuksiin tai käännösotteisiin Puhtaasta maantieteestä. Kokonaiskäännöksen puuttuminen on johtanut myös osittain väärin tulkintoihin sen merkityksestä maantieteen historiassa ja liioitteluihinkin siinä tapauksessa, että sen on katsottu ennakoineen nykytutkimusta. Onhan seitsemän vuosikymmentä pitkä aika tieteen kehityksessä. Toisaalta siinä tulee ensimmäisen kerran esille maisema-, ympäristö- ja aluekäsitelyn ohella yhäkin merkittäviä tieteen yleisiä kysymyksiä, kuten kaikkien aistien huomioon ottaminen ympäristön hahmottamisessa sekä aistiympäristön ilmentymien ja fyysistä esineiden maailmaa edustavan alueen väliset suhteet. Mm. Eino Kaila on tähän viitaten käsitellyt perseptuaalisen ja fyysisen maailman välisiä eroja. Edelleen kysymys tutkijan keskeisen roolin merkityksestä tämääntapaisessa empirisessä tutkimuksessa on nykyisen tieteen tutkimuksen käsittelemiä aiheita.

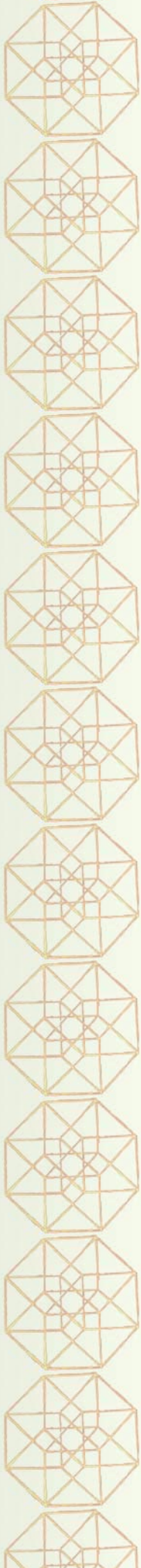
Mainittujen syiden johdosta heräsi Amerikassa ja Englannissa kiinnostusta teoksen kääntämiseen kokonaisuudessaan englanniksi. Ensimmäiset merkit Puhtaan maantieteen uudesta tulemisesta olivat alkaneet näkyä jo 1970-luvulla, kun kiinnostus ihmisen ja ympäristön suhdetta kohtaan alkoi lisääntyä. Kirjaa yritettiin silloin jopa kääntääkin Amerikassa, mutta työ jäi kesken. Ratkaiseva aloite lähti kuitenkin liikkeelle yllättävästi Ruotsista, jossa Puhdas maantiede ei ollut aikanaan kohdannut sanottavaa kiinnostusta ja oli aiheuttanut yhden jyrkän arvostelunkin päinvastoin kuin hyvän arvioinnin saaneet Granön Aasian tutkimukset. Tämän aloitteen tekijä oli Kansainvälisen Maantieteellisen Unionin silloinen varapresidentti, akateemikko Torsten Hägerstrand Lundista, joka perusteli aloitettaan mm. seuraavasti:

"Puhdas maantiede" on osoittautunut olevan ajatusmaailmansa puolesta puoli vuosisataa aikaansa edellä. Ilmestyessään se herätti ristiriitaista huomiota. Monet saivat siitä vaikutteita, mutta Granön ajatusten syvin sisällös jäi kuitenkin vieraaksi, koska siihen aikaan tutkimuksen näkökulmat olivat kokonaan toiset. Viime aikoina – kiinnostuksen kohdistuessa kompleksiin ihminen/ympäristö – on tutkimus maantieteessä, arkkitehtuurissa, ympäristöpsykologiassa, kognitiotieteessä ym. lähestynyt "Puhtaassa maantieteessä" käsiteltyä kysymystä ihmisen ympäristön luonteesta. Granö oli poikkeuksellinen metodologi myös siinä suhteessa, että hän todella itse suoritti tutkimuksia käytännössä esittämiensä teoreettisten periaatteiden mukaisesti.

Kirjan julkaisuohjelmaansa hyväksynyt The Johns Hopkins University Press pyysi minua ryhtymään toimittajaksi. Olin epäroivä, koska teos oli kirjoitettu varsin toisenlaisessa tiedollisessa ympäristössä.

Kysymyksessähän oli ajankohtaan sidottu kokonaisuus. Erikoisen vaikeuden muodosti se, että teoksen yhtenä tavoitteena oli aikanaan suomenkielisen käsitteistön luominen; olihan tekijä suomenkielisen maantieteen opetuksen aloittaja. Sanastoa laadittaessa oli ollut mukana kielimiehenä tohtori Y. H. Toivonen, sittemmin akateemikko. Vaikeasti nimenomaan englanniksi käännettävän sanaston poisjättäminen olisi ollut teorian kannalta mahdollista, mutta kokonaisuus olisi siitä kuitenkin kärsinyt, sillä tutkimuksen lähtökohtana ollut ympäristön tieteellinen kuvaus nojasi varsin detaljoituihin ympäristökäsitteisiin. Nämä perustuivat, mikäli mahdollista, suomen kielen sanavarastoon, jolloin murteellisiakin sanoja oli tahdottu soveltaa käytäntöön ja saada ne osaltaan kieltämme rikastamaan. Käyttöön otetuille sanoille oli annettu täsmälliset merkitykset. Useissa tapauksissa oli turvaututtava uudissanoihin. Käsitteistä monet ovat jääneet yleiskieleen (esim. näkymä, kuuluma, ilmentymä, lähiö, autioma, laakio, kero, kuru, syväntö, asuma, seutukaava), osa tosin merkitykseltään muuttuneena.

Vaikeuksista huolimatta uskalsin ottaa tehtävän vastaan saatuaani tämääntapaiseen tekstiin parhaan mahdollisen kääntäjän Malcolm Hicksin suostumuksen ja J. G. Granön maantieteellistä ajattelua käsitelleen professori Anssi Paasin lupauksen tulla toiseksi toimittajaksi. Tämä

oli sentään ainutlaatuinen mahdollisuus suomalaisen tieteen tunnetuksi tekemiseen. Kustantaja pyysi toimittajia kirjoittamaan poikkeuksellisen laajan johdannon kirjan alkuun. Maailmanlaajuiseksi tarkoitettu lukijakunta voisi näin paremmin perehtyä siihen kontekstiin, jossa tämä uusi ajattelu kehittyi.

Puhtaan maantieteen synty Virossa

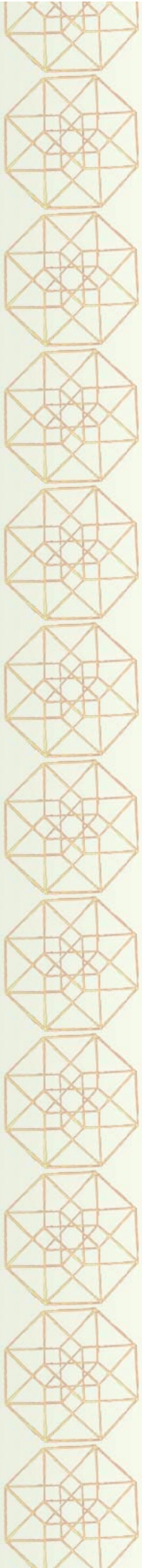
Puhtaan maantieteen lähtökohta oli Tarton yliopistossa 1919. Tämä aika sijoittui Granön elämässä kahden täysin erilaisen vaiheen rajalle: takana oli Venäjän vallankumoukseen katkennut Altai-vuoriston kenttätutkimusten aika, edessä tuli olemaan maantieteen teoreettisen ja käytännöllisen perustan luominen itsenäisenä akateemisenä tieteenalana kolmessa yliopistossa. Tutkimusmatkailija ja Keski-Aasian arkeologian, jääkausi historian ja vuoristojen kehityksen tutkija siirtyi aluemaantieteilijäksi ja loi omaperäisen maisemamaantieteen. Sille hän antoi nimen "puhdas maantiede" seuraten siinä läheisen Königsbergin yliopiston suuren filosofin Immanuel Kantin pohdintoja maantieteestä paikkatieteiden jatkaneiden oppineiden sata vuotta aikaisemmin antamaa ja jo käytöstä hävinnyttä nimitystä vera geographia eli Reine Geographie. Tartossa hän oli perehtynyt laajasti saksalaiseen filosofiseen perinteeseen, nimenomaan sen uskantilaiseen suuntaan.

Varsinaisen sysäyksen antoi kuitenkin Saksassa silloin hapuilevasti liikkeelle lähtenyt tutkimussuunta, joka korosti maisemallisen kokonaisuuden induktiivista selvittelyä vastavaikutuksena pinnanmuotojen analyyttiselle ja deduktiiviselle tarkastelulle, johon Granönkin tutkimukset olivat aikaisemmin suuntautuneet. Tässä ns. maisematieteessä (Landschaftskunde) ei kuitenkaan palattu Alexander von Humboldtin tieteellisiä faktoja sisältävään esteettiseen maisemakäsitykseen, vaan maisema nähtiin ontologisesti toisin, suoranaisena alueellisenä tutkimuskohteena. Granön maisematiede poikkesi kuitenkin tästä siinä, että se ikään kuin säilytti tutkimuksen lähtökohtana maisemaympäristön, josta siirryttiin tieteellisiä menetelmiä käyttäen alueen käsitteilyyn.

Helsingin yliopiston myöntämän pitkäaikaisen tutkimusmäärärahan päättymisen oli johtanut Granön paluuseen 1917 Helsinkiin Omskista, joka oli toiminut kenttätutkimusten kiinnekohtana. Aikomuksena oli ollut jatkaa Keski-Aasian tutkimuksia olojen rauhoituttua, mutta se oli vallankumouksen tapahduttua mahdotonta. Paluu Suomeen jäi näin lopulliseksi, eikä Granö milloinkaan enää päässyt edes käymään Siperiassa, jossa hän oli suomalaisessa pappilassa elänyt lapsuutensa ja opiskeluaikansa kesät ja sieltä käsin hän oli yli kymmenen vuoden ajan tehnyt kenttätutkimuksiaan ja asunut viimeiset neljä vuotta rakennuttamassaan talossa Omskissa.

Siirtyminen parin vuoden päästä perheineen Tarttoon ensimmäisenä suomalaisena professorina Virossa käydyn sodan loppuvaiheessa merkitsi suurta elämänmuutosta. Hänen kerrotaan itse silloin käyttäneen vanhaa pohjalaisista sanontaa "Kyllä Siperia on opettanut". Toisaalta häntä innosti maineikkaat perinteet mm. Aasian tutkimuksessa omaavan saksalais-venäläisen Tarton yliopiston virolaistaminen. Hän saattoi myös toteuttaa uudet ajatuksensa Tarton vastaanottavassa yliopistollisessa miljöössä, jossa vanha kansainvälisen sivistä yliopiston akateeminen traditio voitiin hedelmällisellä tavalla yhdistää kansallisiin tavoitteisiin.

Tartossa Granön tutkimusprofiili näytti niin erilaiselta aikaisempaan verrattuna, että olen joskus ulkomailla kohdannut kuvitelman, että kyseessä olisi kaksi eri henkilöä. Tämä muutoksen aika oli rajakohta muissakin suhteissa. Kaksi uutta valtiota Suomi ja Viro itsenäistyivät. Nämä valtiot pyrkivät vahvistamaan identiteettiään, joka perinteisesti, varsinkin Suomen kohdalla, nojasi maisemalliseen erikoislaatuun. Kansallismaisema-ideologia oli siihen aikaan voimakas. Saattaa olla, että tämä osaltaan inspiroi Granötä uutta maisemamaantiedettä luodessaan, mutta suurin merkitys lienee ollut perehtymisellä Siperian suurien luonnonvyöhykkeiden ekologiaa koskeviin venäläisiin landsaftovedenie-tutkimuksiin ja omakohtaisiin havaintoihin siitä, miten eri tekijöiden yhteisvaikutus tulee näkyviin nimenomaan maisemallisina ilmentyminä

kuten tundrana, havumetsä-taigana ja arona. Puhtaan maantieteen teoriamuodostuksen havainnollistamisessa onkin usein käytetty apuna valokuvia Altailta.

Tämä oli itsenäistymisen aikaa toisessakin suhteessa, sillä maantiede oli itsekkin omana yliopistollisena oppiaineena hakemassa uutta identiteettiä vakiintuneempien oppiaineiden rinnalla. Tämä kysymys alkoi askarruttaa Granötä tultuaan Tartossa oppiaineensa vastuunalaiseksi henkilöksi. Elettiin hän silloin yliopistollisen oppiainerakenteen muodostumisvaihetta. Tämän seurauksena maantieteen itsenäisyys ja oma identiteetti sai siihen aikaan usealla taholla ylikorostuneen merkityksen. Granön uuden tutkimusvaiheen erottautumista vanhasta korostaa kielellinen tilanne. Keski-Aasiaa koskevat tutkimukset oli julkaistu saksaksi, ranskaksi tai venäjäksi. Uuden suunnan työt ilmestyivät aluksi vain viroksi ja suomeksi. Kansainväliseltä tutkijakunnalta jäi huomaamatta suomeksi kirjoitettu laaja Altai-teos. Unohduksiin on täysin jäänyt eräs vähän aikaisemmin ilmestynyt suomenkielinen tutkimus eläinmaantieteestä, jossa on globaalisesti tarkasteltu levinneisyys- ja aluejakokysymyksiä sekä on katsottu ettei aluejaon tulisi perustua levinneisyyteen vaan eläinkunnan ja ympäristön välisen "riippuvaisuustilan" alueellisiin vaihteluihin.

Tartossa Altai-teosta kirjoittaessaan Granö oli samalla hahmottelemassa uudenlaista maantiedettä, jonka tutkimuskohteena olisivat maisemaympäristöt ja niiden erilaisuuteen perustuvat alueet. Siinä pinnanmuotojen aikaisemmin keskeinen asema muuttui yhdeksi alueiden luonnehtijaksi muiden aineiden, kuten kasvillisuuden, vesistöjen ja asutuksen rinnalla. Tämä uusi tarkastelukulma sisältyy kaunokirjallisesti esitetynä Altai-kirjaan. Se ei ole matkareittien kronologista kuvausta, vaan tarkastelu etenee vyöhykkeittäin tai yleensä alueittain, jotka on kuvattu maisemallisina kokonaisuuksina.

Uuden maantieteen kehittäminen kypsyi Puhtaassa maantieteessä. Granö pyrki siihen, että ihmisen aistiympäristöä voitaisiin käsitellä myös luonnontieteellisin metodein ilman, että tarkastelun kohteeksi tulisivat ihmisten erilaiset perseptiot ja mielikuvat, joita hän oli itsekkin Altai-teoksessaan kuvannut. Toisaalta tutkimus ei kuitenkaan saisi hajaantua eri tieteenalojen kesken. Luonto ja ihminen voitaisiin yhdistää maantieteessä jo tutkimusprosessissa eikä ympäristödeterminismin merkeissä kuten aikaisemmin oli usein tehty. Puhtaan maantieteen johdannossa todetaan, että "niin totta kuin ympäristö on olemassa on se myös sellaisenaan tieteen tutkimuskohde ilman, että se pirstotaan eri tieteenalojen kesken. Maantiede on oppiva enemmän tai myöhemmin sitä sellaisenaan oikein ja syvällisesti käsittelemään". Ympäristön kuvausta varten on hänen mukaansa luotava täsmällinen ja tarkoituksenmukaisesti yleistävä käsitteistö. Tiettyjä kartografisia menetelmiä käyttäen voidaan tästä ihmiskeskeisyydestä siirtyä tutkimuksen ja sen sovellutusten tarvitsemiin maantieteellisiin alueisiin, joiden määrittely ja rajoitus saadaan tällä tavoin täsmälliseksi, yleiskatsaukselliseksi ja lyhyeksi. Siinä yhteydessä on tiettävästi ensimmäisen kerran käytetty metodisesti johdonmukaisella tavalla menetelmiä, joita sittemmin on sovellettu kvantitatiivisessa aluetarkastelussa ja nykyisin GIS-käsittelyssä. Paitsi maiseman ulkoasua, joka muodostaa aina lähtökohdan, on maisema-alueilla eri tekijöiden välistä toimintaa ja riippuvaisuussuhteita. Tätä Granö kutsuu alueen elintoiminnaksi eli maantieteelliseksi fysiologiaksi, mikä vastasi siihen aikaan Pietarista Tarttoon levinnyttä venäläistä luonnonvyöhykkeisiin perustuvaa maisemaekologiaa. Luonnonfysiologian rinnalla puhutaan ihmisen toiminnan ja vaikutuksen kohdalla kulttuurifysiologiasta. Granön myöhemmissä tutkimuksissa on alueiden toiminnallinen puoli saanut korostuneemman merkityksen.

Uusi lähestymistapa ja sen vaatimat menetelmät kehitettiin Viron suuruuslaitoksen Granön aluetieteeksi kutsuttuun selvityksen yhteydessä. Yhdessä oppilaittensa kanssa hän pani alulle ja organisoi Viron tieteellisen aluetutkimuksen. Tämä projekti – kuten nykyisin sanottaisiin – toteutui kaupunki- ja pitäjakohtaisena metodisesti yhtenäisellä tavalla suoritettuna selvityksenä, joka oli mallina joissakin muissa maissa (Saksassa,

Sveitsissä ja Unkarissa) suoritetulle työlle. Virossa tämä käsitettiin silloin tärkeäksi kansalliseksi tehtäväksi ja sillä oli nuoren valtion täysi tuki. Tutkimustyön ensimmäisenä päämääränä oli osoittaa omalle kansalle ja maailmalle mitä uusi itsenäinen Viro alueena on. Tämä saavutettaisiin Granön mukaan oppiaineiden välisen yhteistyönä, maisemaympäristöä tutkivan maantieteen ja henkistä miljöötä tutkivan sosiologian sekä ympäristön ajallista muutosta käsittelevän historian välillä. Näin nämä alat "samalla tavalla paikkaan sidottuina, paikan ja ajan mahdista todistavina tieteinä, joutuisivat yhdessä tutkimaan ihmisen kotiseutua tämän sanan laajimmassa merkityksessä, ne muodostaisivat yhdessä kotiseututieteen eli ihmisekologian.

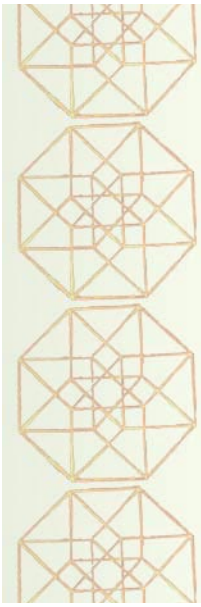
Tarton aikana Granö keskittyi opetus- ja tutkimustyöhön siinä määrin, että hän käytti kesäajankin tutkimuksiin Virossa ja kieltäytyi monista muista töistä, mm. Tartossa samaan aikaan käytyjen Suomen ja Venäjän välisten rauhanneuvottelujen asiantuntijan ja tulkin tehtävistä, joihin Suomen valtuuskunnan puheenjohtaja Paasikivi oli häntä pyytänyt. Myöhemmin hän tosin antoi asiantuntija-apua Viron valtionrajan määrittelyssä sekä osallistui Tallinnassa 1921 pidettyyn ensimmäiseen Suomen ja Baltian maiden väliseen tieteelliseen Itämeri-konferenssiin.

Puhtaassa maantieteessä esitetty Viron maisematieteellinen aluejako on tehnyt Tartossa syntyneen suomalais-virolaisen maantieteellisen tradition yleisesti tunnetuksi. Siinä yhteydessä luotiin menetelmiä, joita kehitettäessä syntyi merkittäviä seurauksia silloisessa ympäristön, maiseman ja alueiden teoreettisessa tutkimuksessa ja käytännön sovellutuksissa. Tämä on esimerkki siitä, miten aiheeltaan kansallinen ja paikallinen tutkimus saattaa johtaa kansainvälisen tieteen eturintamaan.

Siirtyminen Suomeen

Tartossa syntynyt traditio siirtyi välittömästi Granön mukana Suomeen hänen tultuaan professoriksi ensin Helsingin ja sitten Turun yliopistoon. Kaupunkitutkimusta jatkoivat muut. Granö itse keskittyi Suomen maisematieteeseen. Viron maisematieteellinen aluejako oli esimerkkinä vastaavalle aluejolle Suomessa. Tämä julkaistiin Suomen Kartaston kolmannessa laitoksessa, jonka toimittaja hän oli, sekä vähän myöhemmin laajana suomen- ja saksankielisenä tutkimuksena Suomen maantieteelliset alueet. Siinä yhteydessä määriteltiin tyyppialueet, joiden nimistä monet, kuten Järvi-Suomi ja Saaristo-Suomi, ovat jääneet käyttöön. Näin oli aikaisemmin tapahtunut Virossa; esimerkkinä sieltä nimitys Lahemaa, joka nykyisin on tunnettu kansallispuisto Pohjois-Viron rannikolla.

Suomen aluejaon valmisteluksi laadittiin ensimmäinen koko maata käsittävä kasvillisuuskartta, jossa Cajanderin metsätyypit esitettiin maisemallisine ilmenemismuotoineen. Kulttuurimaisemien ja ihmisen toiminnan intensiteettierojen havainnollistamiseksi oli samalle kartalle piirretty viljelmät ja asutuksen levinneisyyttä osoittava väestön pistekartta. Silloin hahmottuivat myös Suomen alueelliset kehittyneisyyserot. Pohjanlahden perukan ja Laatokan välisen linjan lounaispuolella oleva silloin kehittyneempi viljelys- eli kulttuuri-Suomi erottui sen koillis- ja pohjoispuolella olevasta luonnon-Suomesta. Tämän näkemyksen väillinen vaikutus ulottuu 1950-luvun alussa Suomessa virinneeseen kehittyneisyystutkimukseen. Puhtaassa maantieteessä herätti aikanaan ehkä eniten huomiota ihmisen lähimmän ympäristön osan erottaminen laajemmasta, vain visuaalisuuteen perustuvasta maisemasta ja sen erillinen käsittely, jota ilman ympäristön todellisen luonteen selvittäminen ja samalla ainoastaan maisemakuvaan perustuva suunnittelu jäisi Granön mukaan vaillinaiseksi. Tässä lähimiljöössä maantieteellisen kohteen havaitseminen ja kokeminen tarvitsee kaikkia ympäristöaistejamme. Se on elämämme ja toimintamme näyttäjä, jossa aina erottamattomasti olemme ja jossa myös ympäristövaikutukset tapahtuvat. Eri aistimien alueellisten vaikutuskenttien selvittäminen tapahtui Puhtaassa maantieteessä esimerkinomaisena metodologisena kokeena eräällä Järvi-Suomen alueella,

Mikkelin lähellä Valosaareissa. Lähiympäristölle Granö antoi nimen lähiö, mikä sana otettiin myöhemmin yleiseen käyttöön toisessa merkityksessä asunalähiösanana.

Maisema-alueita koskevia tutkimuksiaan J.G.Granö jatkoi muun tutkimuksen ja muiden tehtävien ohella ja kehittäli niitä paitsi Suomessa myös nuoruutensa tutkimusalueilla ja julkaisi kaksiosaisen Mongolian alumaantieteen juuri sodan alla. Lähiympäristöjä koskevia tutkimuksia hän ei sen sijaan jatkanut. Viime vuosinaan sodan jälkeen, jolloin hän siirtyi viideksi vuodeksi takaisin vanhaan virkaansa Helsingin yliopistoon, hän innostui uudesta ilmakuvakartoituksesta tulevaisuuden aluetutkimuksen työvälineenä.

Akateemikko Olavi Granö on Turun yliopiston maantieteen emeritusprofessori. Kirjoitus on laajennettu esitys Puhtaan maantieteen englanninkielisen laitoksen julkistamistilaisuudessa pidetystä puheesta Turun yliopistossa 13.3.1998. Päivä oli samalla J. G. Granön 116. syntymäpäivän aatto.